

**ULUSLARARASI
IV. ÇOCUK GELİŞİMİ KONGRESİ**

**50 YILDA
ÇOCUK GELİŞİMİNİN
İZ BIRAKAN YOLCULUĞU**

TAM METİN KİTABI

22-24 Ekim 2018

Hacettepe Üniversitesi Kültür Merkezi,
Sıhhiye, Ankara

www.cocukgelisimi2018.org

24 Ekim 2018

Oturum XXXVI

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Ender Durualp

Saat	Yer
10:45-12:15	508 Nolu Sınıf (Çocuk Gelişimi Bölümü 5. Kat)

ÜSTÜN YETENEKLİ ÇOCUKLAR VE ERKEN MÜDAHALE

Ezgi TAŞTEKİN, Nilgün METİN

Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü

Erken müdahale; 0-3/0-6 yaş grubunda bulunup kendi yaşından beklenenden farklı bir gelişim gösteren veya gelişimi risk altında olan çocuklar ve aileleri için geliştirilen, disiplinler arası işbirliği içinde çalışmayı gerektiren bir çalışma alanı olarak tanımlanmaktadır. Literatür incelendiğinde üstün yetenekli çocuklar, yaşlılarından farklı gelişim gösterme, farklı bir eğitime ve yaklaşıma ihtiyaç duyma açısından özel gereksinimli çocuklar sınıflandırması altında değerlendirilmektedir. Bu özel gereksinimlerin yanı sıra, özellikle eşzamanlı olmayan gelişim, uygun sosyal ve eğitimsel çevre şartlarının sağlanmaması, çevrenin gerçekçi olmayan beklentileri gibi bazı faktörler üstün yetenekli çocukları davranışsal ve duygusal problemler geliştirme açısından risk altına sokmaktadır. Bununla birlikte, üstün yetenekli çocukların “akademik başarısızlık” açısından risk altında olabilecekleri de literatürde vurgu yapılan durumlardan biridir. Tüm bu gelişimi ve yeteneği tehdit eden potansiyel risk faktörleri düşünüldüğünde üstün yetenekli çocuklar ve aileleri için erken müdahale çalışmaları yapılmasının gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu derleme çalışmada üstün yetenekli çocuklara ilişkin risk faktörlerinin tanımlanması, yapılması gereken erken müdahale çalışmalarında nasıl bir yol izlenmesi gerektiğinin betimlenmesi ve üstün yetenekli çocuklar için yapılan erken müdahale çalışmalarına değinilmesi amaçlanmıştır. Elde edilen bilgiler ışığında, üstün yetenekli çocuklara yönelik erken müdahale uygulamalarında büyük bir açık olduğu görülmüştür. Üstün yetenekli çocuklara yönelik erken müdahale çalışmalarına ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: erken müdahale, üstün yetenekli çocuklar, risk faktörleri

GIFTED CHILDREN and EARLY INTERVENTION

Early intervention is defined as a study area for families and their children who are in the 0-3 / 0-6 age group and expected to develop differently from their own age or in the risk group due to developmental differences. Early intervention requires to work in interdisciplinary cooperation. When the literature is viewed, gifted children are evaluated under the children with special needs classification in terms of showing different development from their peers and need different education and approach. In addition to these specific needs, some factors, such as asynchronous development, lack of appropriate social and educational environmental conditions, unrealistic expectations of the environment, put gifted

children at risk for developing behavioral and emotional problems. However, it is also emphasized in the literature that gifted children may be at risk for "underachievement". Considering the potential risk factors that threaten all this development and ability, the result of early intervention studies must be done for gifted children and their families emerges. In this review, it is aimed to describe the risk factors for gifted children and the ways in which early intervention studies should be performed, and discuss the early intervention studies for gifted children. In the light of the information obtained, it was seen that there was a great deficit in the early intervention practices for gifted children. Suggestions were made about the early intervention for gifted children.

Key words: early intervention, gifted children, risk factors

ERKEN MÜDAHALE

Erken müdahale; 0-3/0-6 yaş grubunda bulunup kendi yaşından beklenenden farklı bir gelişim gösteren veya gelişimi risk altında olan çocuklar ve aileleri için geliştirilen, disiplinler arası işbirliği içinde çalışmayı gerektiren bir çalışma alanı olarak tanımlanmaktadır. (aktaran Brown ve Guralnick, 2012; Keilty, 2010; Aytekin ve Bayhan, 2015; Howard, Williams ve Lepper, 2009). Erken müdahale süreci yalnızca 0-3 yaş döneminde yapılan çalışmalarla bitmemekte, 3-5 yaş arasında bulunan ve gelişimsel destek gereksinimi olan çocuklar için "erken çocukluk özel eğitimi veya okul öncesi özel eğitimi", daha sonrasında ise "özel eğitim" adı altında devam eden yaşam boyu bir süreci ifade etmektedir (Aytekin ve Bayhan, 2015). Erken müdahale çalışmalarında en genel anlamda tanılama, uygun program geliştirme ve uygulama ve geçiş süreçleri yer almaktadır. Tüm bu süreçler içerisinde değerlendirme (çocuğun, ailenin, programın, uzmanların değerlendirilmesi) işlemini barındırmaktadır.

Erken müdahalede; ailenin ve çocuğun gereksinim duyduğu hizmetlerin koordinasyonu ve ailelerin sürece dahil edilmesi aracılığıyla, çocukların gelişimini desteklemek ve böylece ailelere yardım etmek amaçlanmaktadır (Keilty, 2010; Soriano, 2005). Buradan anlaşılacağı üzere, aile erken müdahale çalışmalarında son derece önemli bir yere sahiptir. Blackman (2002)'nin de ifade ettiği gibi ailenin erken müdahaleye dahil olmadığı durumlarda başarıya ulaşmak mümkün değildir.

ÜSTÜN YETENEKLİ ÇOCUKLAR VE ERKEN MÜDAHALE

Özel eğitim ve gereksinim dendiğinde çoğunlukla yetersizliği olan çocuklar akıllara gelmektedir. Ancak, literatür incelendiğinde üstün yetenekli çocuklar da, yaşlılarından farklı gelişim gösterme ve farklı bir eğitime ve yaklaşıma ihtiyaç duyma açısından özel gereksinimli çocuklar sınıflandırması altında değerlendirilmektedir (Sweeney, 1995; Saranlı, 2017). Bu özel gereksinimler göz önünde bulundurulduğunda üstün yetenekli çocukların; gelişimsel farklılıklar, risk faktörleri ve ailelerin ihtiyaçları olarak sınıflandırılabilir konularda (bkz. Tablo 1) erken müdahale çalışmalarına ihtiyaç duyabileceği düşünülmektedir. Bahsi geçen konuların olumsuz sonuçlara neden olmasına "*erken tanılama ve program geliştirme*" konularındaki eksikliklerin etken olabileceği düşünülmektedir. Gross (1999)'un, erken çocukluk dönemindeki üstün yetenek potansiyeli olan çocukların özellikle gözden kaçma (tanılanmama), uygun olmayan sınıfa yerleştirilme ve uygun olmayan müfredata dahil edilme gibi riskler

altında olduğunu ifade etmesi bu görüşü destekler niteliktedir. Tüm bunlar göz önüne alındığında üstün yetenekli çocuklar için erken müdahale uygulamalarının gerekliliği ve önemi ortaya çıkmaktadır.

Üstün yetenekli çocuklara ve ailelerine erken müdahale edilmediği takdirde; a) Yeteneğini saklama ya da yeteneğin gelişmemesi, b) Çeşitli düzeylerde sosyal-duygusal sorunlar yaşama, c) İleriki yıllarda akademik başarısızlık (underachievement) yaşanması gibi sonuçlar ortaya çıkabilir.

Tablo 1. Üstün yetenekli çocukların ve ailelerinin erken müdahaleye ihtiyaç duyabileceği konular

Gelişimsel Farklılıklar	<ul style="list-style-type: none"> • Senkronize/eş zamanlı olmayan/uyumsuz gelişim <ul style="list-style-type: none"> • Örneğin; yaşitlarıyla birlikte oynamak istemez • Öğrenme özellikleri <ul style="list-style-type: none"> • Hızlı ve derinlemesine öğrenme • Aşırı meraklı ve araştırmacı olma • Yaşitlarından farklı ilgi alanlarının olması • Sosyal ve duygusal özellikler <ul style="list-style-type: none"> • Akranları ile uyum sağlama güçlüğü • Yüksek duygusal duyarlılık • Çevreyi farklı algılama • Durumlara/olaylara farklı tepkiler verme (Pfeiffer ve Stocking, 2000; Roedell, 1984; Webb, 1993). • Üstün yeteneklilere özgü performansa yönelik başkalarının baskısı, diğerlerine karşı farklı hissetme, başkaları tarafından anlaşılmama ve basit görevlerde sabırsız olma gibi günlük yaşantılarında stres faktörü olabilecek durumlar (Preuss ve Dubow, 2004).
Risk Faktörleri	<ul style="list-style-type: none"> • Senkronize/eş zamanlı olmayan/uyumsuz gelişim • Uygun olmayan aile ve öğretmen yaklaşımları • Yetersiz eğitim ortamları ve programları • Akran gruplarıyla yaşanan zorluklar (Freeman, 1995; Neihart, Reis, Robinson ve Moon, 2002; Pfeiffer ve Stocking, 2000; Preuss ve Dubow, 2004; Roedell, 1984; Webb, 1993; Winner, 2000).
Ailelerin İhtiyaçları	<ul style="list-style-type: none"> • Normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine göre daha fazla zorluk yaşama ve ebeveynlik becerilerinde yetersiz hissetme • Ebeveynliğe ilişkin özgüvenlerinin gelişimi • Ebeveyn beklentilerinin düzenlenmesi • Çocukların ihtiyaçlarını karşılayabilme (Alsop, 1997; Chan, 2005; Dangel ve Walker, 1991; Dwairy, 2004; Feldman ve Piirto, 2002; Huff, Houskamp, Watkins, Stanton, ve Tavegia, 2005; Morawska ve Sanders, 2008; Neumeister, 2004; Winner, 2000).

“Akademik başarısızlık” literatürde özellikle vurgulanan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır (Sweeney, 1995). Üstün yetenekli çocuklarda görülen akademik başarısızlık bireysel (kişilik özellikleri, farklı düşünme stratejileri, uyumsuz stratejiler), ailevi ve çevresel faktörlerden etkilenebilmektedir (Karaduman, 2013). Reis ve McCoach (2000), üstün yetenekli çocuklarda görülen akademik başarısızlığın uygun olmayan eğitimsel uygulamalardan kaynaklanabildiğini ifade etmektedir. Bu nedenle üstün yetenekli çocuklarda görülebilen potansiyel akademik başarısızlığın ve bunun sonucunda oluşabilecek ulusal ve evrensel kayıpların önlenmesi için erken müdahale çalışmalarının önemi vurgulanmaktadır (aktaran Sweeney, 1995; Stile ve Hudson, 1993).

Üstün yetenek potansiyeli olan küçük çocukların tanınması ve önerilen erken müdahale uygulamaları

Üstün yetenek potansiyeli olan küçük çocuklar için yapılacak erken müdahale çalışmalarında, zengin ve uyarıcı bir çevrenin öğrenme ve başarıyı destekleyecek nitelikte olması önemlidir. Ancak bu düzenlemelerin hayata geçirilmesi söz konusu olduğunda iki önemli sorun ortaya çıkmaktadır (Sweeney, 1995):

- 1) Üstün yetenekli çocuklar bu dönemde nasıl tanınır?
- 2) Erken çocukluk ya da okul öncesi kurumlarında üstün yetenekli çocuklar için sağlanabilecek özel aktiviteler ve düzenlemeler nelerdir?

Tanılamaya ilişkin iki temel problem vardır: a) Üstün yetenekliliğin tanımı ve b) Çocuğun standardize testlere verdiği tepki. Literatürde üstün yetenekliliğe ilişkin farklı tanımlar ve yaklaşımlar mevcuttur ve erken çocukluk yıllarında tanılamada hangisinin temel alınacağına ilişkin ortak bir karar yoktur. Ancak tüm tanımlar dikkate alındığında ortak bir noktanın olduğu görülmektedir: üstün yeteneklilik normal gelişim gösteren çocuklardan beklenenin üstünde bir performans ve potansiyel sergilemekle ilişkilidir. Tanılamaya ilişkin ikinci temel problem ise çocuğun formal değerlendirmeye vereceği tepkidir. Erken çocukluk yıllarında var olan potansiyelin tek bir seferde sergilenmesi zor olabilmektedir. Çocuğun üst düzey bir beceriyi bir gün yaparken diğer gün yapmayabileceği, dikkat süresinin kısa olabilmesi ya da test sürecinde dikkatini yöneltmemesi değerlendirme sürecini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle erken çocukluk dönemindeki çocukların tanınmasına ilişkin toplanan bilgilerin daha büyük yaştaki çocuklara göre daha az güvenilir olabileceği vurgulanmaktadır (Sweeney, 1995). Ancak, standart gelişim değerlendirme araçlarının yanı sıra doğal ortamda gözlem ve aile ile görüşme gibi teknikler kullanılarak güvenilir sonuçlar elde etmenin mümkün olacağı düşünülmektedir.

Stile ve Hudson (1993); üstün yetenekliliğin erken çocukluk döneminde tanınmasının ve buna yönelik program geliştirilmesinin a) küçük çocukların “acele ettirilmesi” potansiyel olarak zarar verir, b) standardize zeka testleri bu yaş grubu çocuklarda daha düşük geçerliliğe ve güvenilirliğe sahiptir, c) “gerçekten üstün yetenekli” olmayan “erken gelişim gösteren” çocukların yanlışlıkla üstün yetenekli olarak sınıflandırılması gibi nedenlerle eleştirildiğini aktarmaktadır. Ancak bu gibi yaklaşımlar nedeniyle tanılamada ve sağlanan hizmetlerde üçüncü ya da dördüncü sınıfa kadar gecikmeler olduğu görülmüştür. Stile, Kitano, Kelley ve LeCrone (1993) üstün yetenekliliğin erken çocukluk döneminde tanınmasına karşı görüşlere rağmen bu dönemde erken müdahalenin faydalarının olduğunu

aktarmaktadır: 1) Erken tanı, uzmanlara ve ebeveynlere, gelişimsel ve yasal konulara ilişkin destek fırsatları sunar, 2) Zenginleştirilmiş okul öncesi programları erken çocukluk döneminde üstün yetenekli çocukların potansiyellerini geliştirmelerine ve güçlü yanlarını ortaya koymalarına fırsat verir, 3) Çocukların yeteneklerinin erken tanınması ve geliştirilmesi çocukların ruh sağlığını korumaya yardımcı olur, 4) Erken çocukluk programları dezavantajlı çocuklar için en iyi yasal girişimler olarak görülmektedir, 5) Üstün yetenekli çocukların düşük başarı göstermesinin önlenmesinde erken tanılama ve uygun programlara yerleştirme önemlidir.

Benzer şekilde Silverman (1992), üstün yetenekli çocukların erken tanınmasının önemini vurgulamakta ve erken tanılamaya ilişkin zorlukların üstün potansiyelli çocukların erken dönemde yok sayılması için bir gerekçe olmaması gerektiğini ifade etmektedir.

Tanılamaya ilişkin bahsi geçen zorluklar akıllara "Üstün yetenekli çocuklara erken dönemde erken müdahale sağlanabilir mi?" sorusunu getirmektedir. Bu sorunun cevabı kesinlikle evettir ve bu "gelişimsel uygunluk" yaklaşımı ile mümkündür. Gelişimsel uygunluk kavramı çocuğun hem yaş hem de bireysel özelliklerine uygun uygulamaların sağlanmasını içermektedir (Sweeney, 1995). Gelişimsel uygunluk yaklaşımı benimsenerek eğitim programlarının içeriğinde yapılacak düzenlemelerle, üstün yetenekli çocuklara fayda sağlanabilir.

Sweeney (1995), üstün potansiyelli küçük çocuklara ilişkin şu düzenlemeleri ve yaklaşımları önermektedir:

- Üstün yetenekli çocukların da bireysel farklılıkları olduğu unutulmamalıdır.
- Çocuğun formal tanı alamadığı bu dönemde etiketlemeden kaçınılmalıdır. Özellikle "madem üstün yetenekli/çok zekisin neden yapamıyorsun?" gibi bir yaklaşımdan uzak durulmalıdır.
- Üstün yetenekli bir çocuğun da "çocuk" olduğu unutulmamalıdır. Çocuk her alanda aynı gelişimi göstermeyebilir.
- Üstün yetenekli çocuğun kendi gelişimsel düzeyinde arkadaşlara ihtiyacı vardır. Çocuğun bu gruplarla vakit geçirmesi için fırsatlar yaratılmalıdır.
- Onları farklı düşünme biçimlerine yönlendirecek aktiviteler (Kaç farklı yolla yapabiliriz? gibi) tercih edilmelidir.
- Üstün yetenekli çocukların başkalarının öğrenme şekline ve hızına saygı duymaları gerektiği onlara öğretilmelidir.
- Gelişimsel olarak uygun olmayan akademik becerileri öğretmeye çalışılmamalıdır. Bunun yerine bilim ve kitap köşeleri etkili bir şekilde kullanılabilir.
- Ebeveynlerin çocuğa akademik becerilere ilişkin baskı yapması önlenmelidir.
- Müfredatın tematik yaklaşıma göre belirlenmesi önemlidir.
- Bir sonraki düzeydeki öğretmeni için çocuğun yeteneklerine ve performansına ilişkin portfolyo hazırlanabilir.

Stile ve Hudson (1993) ise, erken çocukluk dönemindeki üstün yetenekli çocuklar için önerilen erken müdahale uygulamalarını şu başlıklar altında toplamıştır:

Değerlendirme: Üstün yetenekli çocuklar için geliştirilen programlarda değerlendirme interdisipliner olmalı ve birçok boyutu birlikte değerlendirmelidir. Doğal gözlem, aile görüşmesi ve standart değerlendirme araçları gibi çeşitli kaynaklar ve yöntemler kullanılmalıdır. Tüm bu değerlendirmeler çocuğun tanınması, erken müdahaleye uygunluğu, program planlanması, gelişimsel izlem ve programın değerlendirilmesi için kullanılmalıdır.

Bireyselleştirilmiş Eğitim Planı (BEP): Üstün yetenekli çocuklar için geliştirilecek BEP'te aile üyelerini de içeren interdisipliner bir yaklaşım olmalıdır. BEP ailenin kültürel, dil ve din farklılıklarına duyarlı olması ve gelişimin tüm boyutlarını içermelidir.

Hizmetlerin Ulaştırılması: Üstün yetenekli çocukların gelişimsel yaşına uygun, hayal gücünün kullanımına imkan veren ve çeşitli aktivite ve materyalleri içeren hizmetlerin ulaştırılmasını hedefleyen bir erken müdahale hizmeti sunulmalıdır.

Genel Müfredat/Müdahale Stratejileri: Çocukların keyif aldığı aktiviteler aracılığı ile öğrenme fırsatlarının olduğu bir müfredat ve müdahale stratejileri önerilmektedir. Müfredat çocukların kritik düşünme, yaratıcılık ve problem çözme becerilerini desteklerken ekoloji gibi sosyal problemler veya geniş temalara odaklanmalıdır. Müdahale stratejileri ise bireysel yetenekler ve ihtiyaçlar, ailenin tercihleri ve program yaklaşımı gibi boyutları içermelidir.

İletişim, Motor, Bilişsel, Uyumsal Davranışlar, Sosyal-Duygusal Müdahale: Üstün yetenek potansiyeli olan çocukların tüm bu alanlarda gelişimlerinin desteklenmesi önerilmektedir. Çocukların yetenekli olduğu alanların özel yaklaşımlar ile desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Geçiş: Geçiş kurumlar arası değişim sürecini ifade etmektedir. Uzmanlar bakım verenler ve servis sağlayıcıları için sorunsuz bir geçişin sağlanması için çaba göstermelidir. Çocuklar ve aileleri için devlet okullarının okul öncesi programlarına yapılacak alan gezileri, geçiş planının geliştirilmesi ve istendiği takdirde geçiş yapılacak kuruma önceki değerlendirme bilgilerini sağlama gibi hizmetler organize edilmelidir.

Personelin Gelişimi: Üstün yetenekli/potansiyelli çocukla çalışacak personelin mesleki gelişimi için gerekli düzenlemelerin yapılması önerilmektedir.

Programın Değerlendirilmesi: Program değerlendirmesi her bir çocuk için alınacak kararlar ve programı etkileyecek değişikliklerin yapılmasını belirlemek amacıyla yapılır. Bu değerlendirmelerin faydalı olabilmesi için zamanında ve uygun yöntemlerle, sınırlı kaynakların ve her çocuğa özgü problemlerin belirlenerek yapılması önerilmektedir.

Aile Katılımı: Üstün yetenekli küçük çocuklar için yapılacak erken müdahale programlarında aile ekibin bir parçası olarak görülmelidir. Aile üyeleri uzmanlara uygun programların oluşturulabilmesi için bilgi sağlar. Ayrıca BEP geliştirilmesi sürecinde uzmanlarla birlikte çalışır. Bunlar dışında ailenin katılım sağladığı diğer etkinlikler alan gezileri, ev düzenlemesi, aile grup toplantıları, mentörlük, sınıf içinde destek ve materyal geliştirme olarak sıralanabilmektedir.

Üstün yetenekli çocuklara ve ailelerine yönelik gerçekleştirilen erken müdahale çalışmaları

Yukarıda bahsi geçen bilgiler düşünüldüğünde üstün yetenekli potansiyeli olan küçük çocuklar için uygulanacak erken müdahale çalışmalarında ailenin önemli bir unsur olduğu görülmektedir. Erken müdahale çalışmalarının aile merkezli bir çerçevede sunulması ve ailenin önceliklerinin, ihtiyaçlarının göz önüne alınması gerekmektedir. Daha önce bahsedilen aile ihtiyaçlarının giderilmesi için erken çocukluk döneminden itibaren uygulanacak erken müdahale programlarının veya çalışmalarının ne denli önemli olduğu görülmektedir. Forna ve Frame (2001) de üstün yetenekli çocuğa sahip ebeveynlerin, çocuklarında halihazırda görülen ve gelecekte ortaya çıkabilecek problemlerin önlenmesine yönelik aile müdahalelerine ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır. Ebeveynlerin bu ihtiyaçlarına yönelik geliştirilen programlar incelendiğinde programların çoğunlukla eğitimsel ihtiyaçlara yönelik olduğu (Hertzog ve Bennett, 2004) ya da ebeveynlere yönelik stratejilerin bir liste olarak sunulduğu ve bu stratejilerin etkililiğinin değerlendirilmediği (Shaughnessy ve Neely, 1987) ve kısıtlı sayıda çalışmanın olduğu görülmektedir. Morawska ve Sanders (2009), üstün yeteneklilik tanısı almış 75 çocuğun (ortalama yaş 7) ailesine; çocuklarında davranışsal ve duygusal problemler olan ebeveynlere yönelik geliştirilmiş bir program olan Triple P (Positive Parenting Program) (de Graaf, Speetjens, Smit, de Wolff ve Tavecchio, 2008; Nowak ve Heinrichs, 2008) programını bir müdahale aracı olarak uygulamışlardır. Müdahale sonucunda ebeveynlerin çocuklarına yönelik uyguladıkları disiplin yaklaşımlarındaki baskıcı ve acımasız tutumlarında azalma olduğu, çocuklarına ilişkin belirttikleri davranış problemlerinde azalma olduğu görülmüştür.

Üstün yetenekli çocukların bireysel ve eğitsel ihtiyaçlarına yönelik gerçekleştirilen erken müdahale çalışmaları incelendiğinde; okulöncesi dönemde gerçekleştirilen zenginleştirilmiş programların çocukların potansiyel yeteneklerinin desteklenmesinde öğretmenlere yardımcı olduğu ve üstün yetenekli çocukların gelişimini desteklediği görülmüştür (Henderson ve Ebner, 1997; Fraley, 2002; Mooij, 1999; Saranlı, 2017; Silverman, 1992; Walsh, Hodge, Bowes, ve Kemp, 2010). Ancak erken çocukluk dönemini kapsayan ve Stile ve Hudson (1993)'ün önerdiği başlıkları içeren sistematik bir erken müdahale programına rastlanmamıştır.

Üstün yetenekli çocuklar için bir erken müdahale modeli uyarlama önerisi (Response to Intervention- RtI)

RtI, ABD'de özel eğitim yasası kapsamında 2004 Individuals with Disabilities Education Act (IDEA- Engelli Bireylerin Eğitimi Hareketi)'in bir kısmı olarak öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin tanınmasına yönelik oluşturulmuş alternatif bir yaklaşımdır. RtI, çocuğun başarıya ulaşmasını desteklemek amacıyla güçlü yanlarına ve destek gereksinimlerine ilişkin bilgilerin kanıta dayalı uygulamalar yaklaşımıyla desteklenmesi için tasarlanmıştır. RtI'nin temel bileşenleri şu şekildedir: a) destekler ve hizmetlerin aşamalı olarak sunulması; b) formal tanı öncesinde erken müdahale c) tarama, değerlendirme ve sürecin izlenmesi (çocuğun gereksinimlerini belirlemek ve planı yapılandırmak için dinamik değerlendirmelerin kullanılması); d) standart protokol müdahalelerin kullanımı; ve e) ebeveynlerle işbirliği içinde çocuk için plan yapma (Coleman ve Hughes, 2009). RtI'nin her bir aşamasının üstün

yetenekli çocuklar için de uyarlanabileceği (bkz. Tablo 2) uzmanlar tarafından vurgulanmaktadır (Brown ve Abernethy, 2009; Coleman ve Hughes, 2009).

Tablo 2. Rtl'in Bileşenleri ve Üstün Yetenekli Çocukların Eğitimi ve Yasal Düzenlemeler için Öneriler

Rtl Bileşenleri	Üstün Yetenekliler için Öneriler	Yasa Geliştirme Alanları
Tarama/Önleme	Tüm öğrencilerin yeteneklerinin ve potansiyellerinin değerlendirilmesi için temel tarama	Erken tanılama yasaları potansiyelin geliştirilmesini gerektirmektedir. Bu yasalarda kültürel olarak
Erken Müdahale	Hızlı gelişimin önceden fark edilmesi ve bireysel ve küçük gruplar için gerekli modifikasyonların yapılması	farklı, ekonomik dezavantajlı ve iki kere farklı çocuklar gibi daha az hizmet alan (underserved) popülasyonlar öncelikli grupları oluşturmaktadır.
Yetersizlik/Yetenek Belirleme	Yeteneklerin belirlenerek çocukların saptanması	Üstün yetenekli çocukların belirlenmesine ilişkin yasa
Aşamalı Hizmetler Sağlama	Çocuğun yetenekleri, ilgileri ve becerileri doğrultusunda hizmetler sunma	Yeteneklerin belirlenmesinden sonra ilgili servislerin sağlanmasına yönelik yasa
Uygulamaların Uygunluğu	Tanılama ve hizmet, personelin hazırlığı, program geliştirme ve araştırma temelli uygulamalar gibi program bileşenleri arasındaki tutarlılığın sağlanması	Programın ulaştırılmasının ve hizmetlerin uygunluğunun izlenmesine yönelik yasa
Profesyonel Gelişim	Öğretmenlerin mesleki gelişimine yönelik çalışmalar	Öğretmen gelişimine yönelik yasa
Aile Katılımı	Üstün yetenekliler için geliştirilen programlarda aile ile sürekli iletişim halinde olmak ve aileyi dahil etmek	Aile katılımının sağlanmasına yönelik yasa

Sonuç ve Öneriler

Üstün yetenekli çocuklar, sahip oldukları gelişimsel farklılıklar nedeniyle özel gereksinimli olarak nitelendirilmektedir. Bu özel gereksinimlerin doğru yaklaşımlarla ve sistemli bir şekilde olabildiğince erken dönemde başlanarak karşılanması gerekmektedir. Bu noktada, üstün yetenekli çocukların erken müdahaleye ihtiyaç duyduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Erken müdahale 0-3 veya 0-6 yaş aralığında, yaşlılarından beklenenden farklı gelişim gösteren ve çeşitli açılardan risk altında bulunan çocukların ve ailelerinin desteklenmesine ilişkin sistematik ve planlı bir süreci ifade etmektedir. Ancak literatürde yer alan bilgiler değerlendirildiğinde erken müdahale açısından üstün yetenekli çocukların çoğunlukla ihmal

edildiği görülmektedir. Bu ihmal sonucunda bu çocukların yeteneğini saklama ya da yeteneğin gelişmemesi, çeşitli düzeylerde sosyal-duygusal sorunlar yaşama ve ileriki yıllarda akademik başarısızlık gösterme gibi olumsuz sonuçlarla karşılaşma ihtimalinin artacağı düşünülmektedir. Literatürde; erken çocukluk döneminde üstün yetenek potansiyeli olan çocuklar için yapılacak erken müdahale çalışmalarında özellikle erken tanılama konusunda, çocuğun standardize testlere verdiği tepkilerin güvenilirliğine ilişkin sorunlar yaşandığı bilgisi yer almaktadır. Ancak tanılamaya ilişkin bu sorunlar da üstün yetenekli çocukların gözden kaçırılmasına ya da ihmal edilmesine neden olabilmektedir. Çocukların bu dönemde, informal değerlendirme yöntemleri (doğal gözlem, aile görüşmesi vb.) de kullanılarak, etiketleme yapılmadan potansiyellerini destekleyecek bir erken müdahale sürecine girmesiyle bu olumsuz sonuçların önüne geçilebileceği düşünülmektedir. Buna karşın, literatürde, üstün yetenekli çocuklara ve ailelerine yönelik erken müdahale uygulamalarında büyük bir açık olduğu görülmektedir. Dolayısıyla üstün yetenekli çocuklara ve ailelerine yönelik yapılacak kanıt temelli çalışmalar literatüre önemli katkılar sağlayacaktır. Yapılacak olan erken müdahale çalışmalarında; çocuğun ve programın değerlendirilmesi, disiplinler arası iş birliği, aile merkezli yaklaşım, aile gereksinimlerinin karşılanması, uzmanların mesleki gelişimi ve başka eğitim kurumuna geçiş gibi konuları kapsayan erken müdahale programlarının geliştirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

1. Alsop, G. (1997). Coping or counseling: Families of intellectually gifted students. *Roeper Review*, 20(1), 28-34.
2. Aytekin, Ç. ve Bayhan, P. (2015). Erken müdahalede uygulama basamakları. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 2(2), 1-14.
3. Blackman, J. A. (2002). Early intervention: A global perspective. *Infants&Young Children*, 15(2), 11-19.
4. Brown, E. F. ve Abernethy, S. H. (2009). Policy implications at the state and district level with RtI for gifted students. *Gifted Child Today*, 32(3), 52-57.
5. Brown, S. E. ve Guralnick, M. J. (2012). International human rights to early intervention for infants and young children with disabilities: Tools for global advocacy. *Infants&Young Children*, 25(4), 270-285.
6. Chan, D. W. (2005). Family environment and talent development of Chinese gifted students in Hong Kong. *Gifted Child Quarterly*, 49(3), 211-221.
7. Coleman, M. R. ve Hughes, C. E. (2009). Meeting the needs of gifted students within an RtI framework. *Gifted Child Today*, 32(3), 14-17.
8. Dangel, H. L. ve Walker, J. J. (1991). An assessment of the needs of parents of gifted students for parent education programs. *Roeper Review*, 14(1), 40-41.
9. de Graaf, I., Speetjens, P., Smit, F., de Wolff, M. ve Tavecchio, L. (2008). Effectiveness of the Triple P Positive Parenting Program on behavioral problems in children: a meta-analysis. *Behavior Modification*, 32(5), 714-735.

10. Dwairy, M. (2004). Parenting styles and mental health of Arab gifted adolescents. *Gifted Child Quarterly*, 48(4), 275-286.
11. Feldman, D. H. ve Piirto, J. (2002). Parenting talented children. M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting, Vol. 5* içinde (syf. 195-219). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
12. Fraley, C. (2002). Gifted and talented primary-age students: Recommendations for identification and service. Boise, Idaho: Idaho State Department of Education Publishing.
13. Freeman, J. (1995). Recent studies of giftedness in children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 36(4), 531-547.
14. Fornia, G. L. ve Frame, M. W. (2001). The social and emotional needs of gifted children: Implications for family counseling. *The Family Journal*, 9(4), 384-390.
15. Gross, M. (1999). Small poppies: Highly gifted children in the early years. *Roeper Review*, 21(3), 207-214.
16. Henderson, L. M. ve Ebner, F. F. (1997). The biological basis for early intervention with gifted children. *Peabody Journal of Education*, 72(3-4), 59-80.
17. Hertzog, N. B. ve Bennett, T. (2004). In whose eyes? Parents' perspectives on the learning needs of their gifted children. *Roeper Review*, 26(2), 96-104.
18. Howard, V. F., Williams, B. F. ve Miller, D. (2009). Very young children with special needs: A foundation for educators, families, and service providers. Upper Saddle River, NJ: Pearson Higher Ed.
19. Huff, R. E., Houskamp, B. M., Watkins, A. V., Stanton, M. ve Tavegia, B. (2005). The experiences of parents of gifted African American children: A phenomenological study. *Roeper Review*, 27(4), 215-221.
20. Karaduman, G.B. (2013). Underachievement in gifted students. *International Journal on New Trends in Education and Their Implications*, 4(4), 165-172.
21. Keilty, B. (Ed.). (2010). The early intervention guidebook for families and professionals: Partnering for success. New York, NY: Teachers College Press.
22. Mooij, T. (1999). Integrating gifted children into kindergarten by improving educational processes. *Gifted Child Quarterly*, 43(2), 63-74.
23. Morawska, A. ve Sanders, M. R. (2008). Parenting gifted and talented children: What are the key child behaviour and parenting issues?. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 42(9), 819-827.
24. Morawska, A. ve Sanders, M. (2009). An evaluation of a behavioural parenting intervention for parents of gifted children. *Behaviour Research and Therapy*, 47(6), 463-470.
25. Neihart, M., Reis, S. M., Robinson, N. ve Moon, S. (2002). The social and emotional development of gifted children: What do we know?. Waco, TX: Prufrock Press.
26. Neumeister, K. L. S. (2004). Factors influencing the development of perfectionism in gifted college students. *Gifted Child Quarterly*, 48(4), 259-274.

27. Nowak, C. ve Heinrichs, N. (2008). A comprehensive meta-analysis of Triple P-Positive Parenting Program using hierarchical linear modeling: Effectiveness and moderating variables. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 11(3), 114.
28. Pfeiffer, S. I. ve Stocking, V. B. (2000). Vulnerabilities of academically gifted students. *Special Services in the Schools*, 16(1-2), 83-93.
29. Preuss, L. J. ve Dubow, E. F. (2004). A comparison between intellectually gifted and typical children in their coping responses to a school and a peer stressor. *Roeper Review*, 26(2), 105-111.
30. Reis, S. M. ve McCoach, D. B. (2000). The underachievement of gifted students: What do we know and where do we go?. *Gifted Child Quarterly*, 44(3), 152-170.
31. Roedell, W. C. (1984). Vulnerabilities of highly gifted children. *Roeper Review*, 6(3), 127-130.
32. Rollins, K., Mursky, C. V., Shah-Coltrane, S. ve Johnsen, S. K. (2009). Rtl models for gifted children. *Gifted Child Today*, 32(3), 20-30.
33. Saranlı, A. G. (2017). A different perspective to the early intervention applications during preschool period: Early enrichment for gifted children. *Eğitim ve Bilim*, 42(190).
34. Shaughnessy, M. F. ve Neely, R. (1987). Parenting the prodigies: What if your child is highly verbal or mathematically precocious?. *Creative Child & Adult Quarterly*, 12, 7-20.
35. Silverman, L. K. (1992). The importance of early identification of the gifted. *Highly Gifted Children*, 8(1), 16-17.
36. Soriano, V. (2005). Early childhood intervention: Analysis of situations in Europe—key aspects and recommendations. Brussels: European Agency for Development in Special Needs Education.
37. Stile, S., and Hudson, B. (1993). Early intervention with children who are gifted. DEC recommended practices: Indicators of Quality in Programs for Infants and Young Children with Special Needs and their Families (s. 127-139) içinde. Pittsburgh, PA: Division of Early Childhood Council for Exceptional Children.
38. Sweeney, N. S. (1995). Gifted children have special needs too. *Early Childhood News*, 7(3).
39. Walsh, R. L., Hodge, K. A., Bowes, J. M. ve Kemp, C. R. (2010). Same age, different page: Overcoming the barriers to catering for young gifted children in prior-to-school settings. *International Journal of Early Childhood*, 42(1), 43-58.
40. Webb, J. T. (1993). Nurturing social-emotional development of gifted children. K. A. Heller, F. J. Mönks, ve A. H. Passow (Ed.), *International handbook of research and development of giftedness and talent* (s. 525-538) içinde. Elmsford, NY: Pergamon
41. Winner, E. (2000). The origins and ends of giftedness. *American Psychologist*, 55(1), 159.